

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 5, Sayı 12, Temmuz 2018, ss. 9-31.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 5, Issue 12, July 2018, pp. 9-31.

ISSN 2148-5704

DOI Number: 10.17822/omad.2018.97

Geliş Tarihi/Received: 11.04.2018 Kabul Tarihi/Accepted: 24.04.2018

AHMED-İ RIDVAN'IN MANZUM KASİDE-İ BÜRDE TERCÜMESİ

Ahmed-i Rıdvan's Turkish Translation of Qasīdat al-Burda (The Poem of the Mantle)

Hamza KOÇ*

Öz: Hz. Peygamber'e duyulan derin muhabbet, birçok edebî türün gelişmesine vesile olmuş ve O'nu öven, çeşitli hasletlerini, örnek ahlakını ve eşsiz yaratılışını konu alan manzum ve mensur sayısız eser kaleme alınmıştır. Ka'b bin Zühayr ile Bûsîrî'nin Hz. Peygamber sevgisi ekseninde yazdıkları ve literatürde *Kasīde-i Bürde* olarak tanınan meşhur şiirleri, en güzel na't örnekleri olarak kabul edilir. Ka'b bin Zühayr'in *Bânat Su'âd* ifadesiyle başlayan ve Hz. Peygamber'in mübarek hırkasıyla takdir edilmesine vesile olan kasidesi, kendisinden sonra yazılan na'tlara öncülük etmiştir. Fakat Bûsîrî'nin Hz. Peygamber'e olan samimi aşkını dile getirdiği *el-Kevâkibü'd-dürriye fi medhi hayri'l-beriyye* adlı şiiri, gerek edebî değeri gerekse yazılış hikâyesi bakımından Ka'b bin Zühayr'in eserini gölgede bırakmayı başarmış ve tercüme, şerh, tahmis, taştir, tesdis, tesbi' ve nazire gibi çeşitli formatlarla edebiyatımıza kazandırılmıştır. Altı mesnevi ve hacimli bir *Divan* sahibi olan Ahmed-i Rıdvan da Hz. Peygamber'in şefaatine mazhar olabilmek ümidiyle *Kasīde-i Bürde*'ye 105 beyitlik manzum bir tercüme kaleme almış ve bu sahada kalem oynatan şairler kervanına katılmıştır. Bu çalışmada öncelikle Ka'b bin Zühayr ile Bûsîrî'nin kasideleri genel hatlarıyla tanıtılmış ve Ahmed-i Rıdvan'ın hayatı ve eserleri hakkında geniş çaplı bilgi verilmiştir. Ardından manzum *Kasīde-i Bürde* tercümesinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuş ve tespit edilebilen dört nüshasından istifade edilerek tenkitli metnin sunumu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bûsîrî, *Kasīde-i Bürde*, Ahmed-i Rıdvan, Tercüme

Abstract: Countless works of poetry and prose praising the qualities of the Prophet Muhammed (e.g., his moral character and his divinity) have been penned in the name of Sufic literature. The intense love shown by Ka'b bin Zuhayr of Arabia and Al-Busiri of Egypt towards The Prophet are no exception to this rule, with their poetry being accepted as some of the finest examples of na't including the famous *Qasīdat al-Burda (The Poem of the Mantle)*. Bin Zuhayr, continuously outdoes himself with each successive poem, starting with his ode to the Prophet exalting his holiness, *Banat Su'ad*. However, Al-Busiri had succeeded in rivaling Bin Zuhayr through his ode *Al-Kawākib ad-Durriya fi Madh Khayr al-Barīya (The Celestial Lights in Praise of the Best of Creation)*, both in terms of its literary value and its content. Moreover, Al-Busiri's masterwork has earned its way into Turkish literature through various formats such as translation, exegesis, tetralogy, quintet, hexalogy, septology, and parallelism. Ahmed-i Rıdvan, who himself had composed a voluminous six *mesnevi* *divan*, had quilled a translation of 105 couplets of Al-Busiri's *Qasīdat al-Burda* from Arabic into Turkish, with the hope of honouring The Prophet's intercession. Doing so had furthermore entered Rıdvan an esteemed place amongst the poets of the day. The first part of this paper takes brief but broad look at odes of Bin Zuhayr and Al-Busiri, alongside the life and works of Rıdvan. The second part goes on to both examine the form and content of Rıdvan's translation of *Qasīdat al-Burda*, as well as provides a textual criticism of four different handwritten manuscript versions of the same text.

Keywords: Al-Busiri, *Qasīdat al-Burda*, Ahmed-i Rıdvan, Translation

Giriş

Müslüman milletlerin önemli ölçüde din temeli üzerine oturan veya geniş ölçüde dinden beslenen edebiyatlarının ana konularından biri Hz. Peygamber'dir. O'nun edebiyatın konusu olmaya başlaması ve hakkında şiirler söylenmesi, dünyaya gelişinden yedi asır önce söz konusu

* (Dr. Öğr. Üyesi), Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Giresun/Türkiye, e-mail: vaveyla-61@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-8324-3707

olmaya başlamıştır. İlk manzume de Es'ad Ebû Kerîb el-Himyerî'ye aittir. Doğumundan yedi asır önce çevresindeki bilge kişiler ve semavî kitaplardan *Ahmed* isminde bir peygamberin geleceğini öğrenen Es'ad Ebû Kerîb el-Himyerî, Hz. Peygamber hakkında küçük bir manzume söylemiştir. Hz. Muhammed'i Allah'ın elçisi olarak kabul eden el-Himyerî, bu yaklaşımı sebebiyle Hz. Peygamber tarafından ehl-i tevhid olarak nitelenmiştir.¹ Dedesi Abdülmuttalib'in peygambere, geleneğe aykırı olarak daha önce hiç kullanılmamış "Muhammed" (tekrar tekrar övülmüş) adını vermesi ve "Maksadım ve dileğim odur ki onu gökte Hak, yerde de halk pek çok medh ü sena etsin." demesi manidardır. *Kurân-ı Kerîm*'de de birçok ayette Hz. Muhammed'den övgüyle söz edilmiştir.²

Şurası gerçektir ki bütün dünyada hiçbir peygambere, hiçbir din veya doktrin müessesesine, istisnasız hiçbir şahsa dair, Hazret-i Peygamber'e olduğu kadar çeşitli şekil ve türlerde, asırlar boyunca muhtelif eserler devamlı bir tarzda teşekkül etmemiştir.³ Doğumu vesile edilerek onun hayatından bazı kesitler *mevlid*lerin yazılmasını sağlamış; hayatının tamamı *siyer*lerde anlatılmıştır. Bedenî ve fizikî özellikleri ile ahlakî güzellikleri bir arada *hilye* ve *şemâil-i şerîfeler*de ele alınmıştır. Hayatının anlatıldığı kaynaklarda ona atfedilen mucizeler, *mucize-nâmeler*in ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bedir ve mübarek dişlerinin kırıldığı Uhud başta olmak üzere katıldığı gazâlar, *gazavât-nâme* türü için şairlere ilham kaynağı olmuştur. Hadislerinden kırk adedini veya yüz adedini manzum olarak tercüme etmek şairlerin ayrı bir meşgalesidir. *Mirâciyeler*, onun mirâcını ele alırlar. *Kurân*'da kendisiyle ilgili olarak yer alan ayetler, "levlâke" diye başlayan başta olmak üzere kaynaklarda yer alan kudsî hadisler ve hadislerde kendisiyle ilgili olarak verilmiş olan haberler; bütün ayrıntılarıyla hicreti; Hz. Hatice ve Hz. Ayşe başta olmak üzere eşleri; ilk iman edenlerden olan amcasının oğlu ve kızı Fatıma'nın eşi Hz. Ali, onların oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile diğer aile fertlerinden oluşan Ehl-i Beyt'i edebî eserlerimizin çokça yer verdiği konulardır.⁴

Hz. Peygamber'i öven, çeşitli hasletlerini dile getiren şairlerin başında "Şâiru'n-Nebî" (Hz. Peygamber'in şairi) olarak tanınmış Hassân b. Sâbit gelir. Bu yiğit sahâbî; inandığı, sevdiği, yoluna baş koyduğu sevgili peygamberini metheden birkaç güzel şiir söylemiştir. Bunlardan birinde, "Ben sözlerimle Muhammed'i övmüyorum. Muhammed'le sözlerimi övüyor, güzelleştiriyorum." diyerek güzel şeyler söylediğini belirtip kendine pay çıkarmıştır. Hassân'dan sonra sırayı Ka'b b. Züheyr alır. Ka'b, cahiliye devrinde isim yapmış şairlerden Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın oğludur.⁵ Hz. Muhammed henüz hayatta iken "*Kasîde-i Bürde*" şairi Ka'b bin Züheyr, methiyesiyle Hz. Peygamber'in affına nail olmuş, ölümden kurtulmuştur. İslâm âleminde büyük şöhret kazanan bu na'tın hikâyesi de ilginçtir. Ka'b bin Züheyr, Mekke fethinde kardeşiyle birlikte şehirden kaçmış, daha sonra kardeşi Büceyr'i genel durumu araştırması için geri göndermiştir. Büceyr, yüce Peygamber'in yanına gelince İslâmiyet'i kabul etmiş; bunu duyan Ka'b da kardeşini bir şiirle hicvetmiştir. Daha sonra bu davranışının kendisini tehlikeye atacağından endişelenerek kaçmaya başlayan Ka'b'ı hiçbir kabile kabul etmemiş; kardeşinin gönderdiği haberle kendisini kaçışın değil, Hz. Peygamber'in affına sığınmanın kurtaracağını anlayınca, "*Bânet Su'âd*..." sözleriyle başlayan bir kaside kaleme alan ve Medine'ye giden şair, methiyesini Hz. Peygamber'in huzurunda okumuş ve affedilmiştir. Ka'b bin Züheyr, kasidesinin; "*Muhakkak ki Allah'ın elçisi, Allah'ın nuruyla hak ve hidayete ulaşılan keskin kılıçlardan bir kılıçtır.*" beytini okuyunca yüce Peygamber fevkalâde mütehassis olmuş, "*bürde*" denilen çizgili Yemen hırkasını şaire hediye etmiştir. Bu sebeple Ka'b'ın methiyesi, "*Kasîde-i Bürde*" adıyla anılmaktadır. Henüz İslâmiyet'i sindirememiş bir kaçığın

¹ İsmail Çetişli, *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011*, Akçağ Yay., Ankara 2012, s. 40.

² Mehmet Aça vd., *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yay., İstanbul 2011, s. 399.

³ Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 356-7.

⁴ Ali Yılmaz, "İslâmî Dönem Türk Edebiyatının Kaynakları", *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, ed. Ali Yılmaz, Grafiker Yay., 5. Baskı, Ankara 2017, s. 130-1.

⁵ Mücteba Uğur, "Kasîde-i Bürde'ye Reddiye Kitapçığına Kısacık Reddiye", *Dinî Araştırmalar*, Cilt 2, Sayı 4, Mayıs-Ağustos 1999, s. 5-6.

ölüm korkusuyla yazdığı bu manzume gerçekte İslâmî motiflerden ziyade cahiliye unsurları taşır. Fakat Hz. Peygamber'in huzurunda okunmuş olması ve şairinin bizzat Peygamber tarafından mükâfatlandırılması nedeniyle İslâm edebiyatlarında son derece önemi haiz bu methiye uzun süre her ilim meclisinin açılışında okunmuş, onsuz söze girilmemiştir. Ka'b bin Zühre'nin kasidesiyle hem kurtulması hem de Hz. Peygamber'in affına ve ihsanına nail olması, şairlere na'ları vasıtasıyla şefaate ulaşma ilhamı vermiştir.⁶ Cahiliye döneminin geleneksel kaside tarzı ile nazmedilmiş olan *Kasîdetü'l-bürde*'nin nesib bölümüne (1-14. beyitler) şair, Su'âd'ın ayrılığında söz ederek başlar. Su'âd yumuşak sesli, ılık bakışlı, gözleri sürmeli, vücudunun aşağı kısımları dolgun, yukarı kısımları zayıf, orta boylu, tebessüm ettiği zaman beyaz dişleri görünen bir ceylandır. Şair burada Su'âd'ı nasihat dinlemeyen, sözünde durmayan, cefakâr, yalancı, vefasız dost simgesi olarak kullanır. Tasvir bölümünde (15-35. beyitler) kaside geleneğine uygun olarak memduha ulaşmak üzere bindiği deveyi tasvir eder. Kasidenin medh bölümü (43-53. beyitler) özür beyanı (*itizâr*) ve Hz. Peygamber'le muhacirleri medh olmak üzere iki kısımdan oluşur. Ka'b, Resûl-i Ekrem'in kendisini affetmesi hususunda hiçbir dostundan yardım görmediğini, Resûlallah'a kendisi hakkında olumsuz birçok şey söylendiğini; ancak bunların dedikoducular tarafından uydurulduğunu, Hz. Peygamber'den ceza değil af umduğunu söyledikten sonra onu övmeye başlar. Bir bütün olarak bakıldığında *Kasîdetü'l-bürde*'ye korku, endişe, dışlanma, sıkıntı ve ümitsizlikten oluşan psikolojik bir atmosferin hâkim olduğu görülür. Ayrılıkla başlayıp ölüm teması ile son bulan kasidenin kötümser duygular içinde nazmedildiği söylenebilir. Ka'b, bu kasidesinde kendisinden önce yaşayan şairlerin şiirlerindeki teknik yapıya bağlı kalmıştır. Onu diğerlerinden ayıran tek özellik Su'âd'ın ve ayrılığının sadece bir sembol oluşudur. Çağdaş edebiyat tenkitçilerine göre Su'âd; tatlı hayallerin, eğlence hayatının, Arap yarımadasının dört bir yanında hüküm süren keşmekeşliğin, kabilesiyle övünmenin sembolüdür. Şairin uzaklaştığı şeyler bunlardır. Şairin Su'âd'ı en ince ayrıntılarına kadar tasvir etmesi karşısında Hz. Peygamber ve ashabının sessiz kalması dikkat çekicidir. Bazı teknik kusurları bulunduğu tespit edilen kasidenin beyit sayısı hakkında farklı rivayetler vardır. Sükkerî bu sayıyı elli beş, İbnü'l-Enbârî elli yedi, Ebû Zeyd el-Kureşî elli sekiz, diğer bazı kaynaklar elli dokuz ve altmış olarak kaydetmiştir. Kasidenin ihtiva ettiği lafızlar ve beyitlerin tertibinde de farklılıklar vardır.⁷

Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Zühre'den itibaren İslâm dünyasında yetişen şairler, deha ve sanatlarının en olgun ürünlerini Hz. Peygamber için yazmış oldukları na't ve kasidelerde ortaya koymuşlardır. Fakat bunlardan bazısının eseri sanat değerinden çok kazandığı şöhret bakımından diğerlerinden daha şanslı sayılmaktadır. İşte bu kervanın önde gelenlerinden biri de 13. yüzyılda yaşamış olan Bûsîrî'dir.⁸ O, şiirlerinde ağırlıklı olarak Resûlallah'ın fitrî, fiilî, kavfî şahsiyeti, Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisi ve onunla Allah'a tevessül ve salât ü selam gibi konuları işlemiştir.⁹

Mısırlı sûfî ve şair Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin Hz. Peygamber için yazdığı ve *el-Kevâkibü'd-dürriye fî medhi hayri'l-berriyye* adını verdiği manzume, kafiye (*revî*) harfi mîm olduğu için *el-Kasîdetü'l-mîmiyye*, şairin tutulduğu hastalıktan kurtulmasına vesile olduğu için de *Kasîdetü'l-bürde* diye meşhur olmuştur. Ancak Ka'b b. Zühre'nin kasidesi de aynı adla anıldığından karışıklığa meydan vermemek için Bûsîrî'ninki daha çok Osmanlı kültür muhitinde *Kasîdetü'l-bür'e* (*el-Kasîdetü'l-bür'iyye*) şeklinde anılmışsa da literatürde *Kasîdetü'l-bürde* diye tanınmaktadır.¹⁰ Bunların dışında kasidenin farklı şekillerde isimlendirildiği de görülmektedir: Meşhur olaya göre Hz. Peygamber, Bûsîrî'ye bürde yani hırkasını giydirdiği için hırkalı veya hırka giymiş anlamında *Kasîde-i Bürdiyye*; asıl *Kasîde-i Bürde* Ka'b b. Zühre'e ait

⁶ Emine Yeniterzi, "Türk Edebiyatında Na'tlara Dair", *Türkler*, Cilt 11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 763-4.

⁷ Kenan Demiryak, "Kasîdetü'l-Bürde", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 24, TDV Yay., İstanbul 2001, s. 567.

⁸ Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, Damla Yay., İstanbul 2014, s. 11.

⁹ Yusuf İbrahim Yücel, "Kasîde-i Bürde Üzerine Son Dönemde Yapılan İlmî Çalışmalar", *İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 2016, s. 91.

¹⁰ Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 24, TDV Yay., İstanbul 2001, s. 568.

olduğu için Bûsîrî'ninkine bürdecik anlamında *Kasîde-i Büreyde* ve kendisiyle sıkıntılarını giderildiği kaside anlamına gelen *Kasîdetü's-şedâid* şeklindeki adlandırmalar bunlardan bazılarıdır.¹¹ Sezai Karakoç ise Ka'b b. Zühayr'ın *Bânet Su'âd* kasidesine de *Kasîde-i Bürde* denildiğinden dolayı Bûsîrî'nin kasidesi için *Kasîde-i Bür'e* ismini esas aldığını belirtir ve *Bür'e*; kurtuluş, kurtuluş gibi anlamlara geldiğinden *Bürde* anlamını da içinde taşıyan *Bürüyen* kelimesini seçtiğini söyler. Böylece hem günahları ve suçları örten hem insanı koruyan ve kurtaran hem de şiirlik noktasında da insanı bürüyen ve bürüyerek başka bir atmosfere götüren gibi çok anlamları içinde bulunduran zengin, özlü bir kelime ile birçok karşılığı birden vermek ister. Bununla birlikte kasideye *Kurtuluş Kasidesi* de *Şifa Kasidesi* de denilebileceğini ifade eder.¹²

Kaside şöhretini, taşıdığı sanat değerinden ziyade şairin hayatının bir döneminde geçirdiği felçten kurtulmasına vesile olduğuna dair rivayete borçludur. Bûsîrî'nin hiçbir kasidesinde felç olduğuna dair bilgi bulunmamakla birlikte kendisinden altmış altı yıl sonra vefat eden biyografi yazarı İbn Şâkir el-Kütübî ilk defa felç olayına yer vermiş, daha sonra gelen bütün müellifler de bu bilgiyi tekrar etmiştir. Söz konusu rivayete göre felç geçirdiğinde bir akşam kendisine şifa vermesi için Allah'a dua eden şair, rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Resûl-i Ekrem ondan kendisi için yazdığı kasideyi okumasını ister. Bûsîrî, "Yâ Resûlallah! Ben senin için birçok kaside yazdım, hangisini istersin?" deyince Hz. Peygamber kasidenin ilk beytini söyler. Bunun üzerine şair kasidesini okumaya başlar, Resûlallah da onu sonuna kadar dinler. Bitince de hırkasını (*bürde*) çıkarıp şairin üstüne örter ve eliyle vücudunun felçli kısmını sıvazlar. Bûsîrî uykudan uyanınca vücudunda felçten eser kalmadığını fark eder. Bu rüya hadisesinin halk arasında yayılmasından sonra kaside, *Kasîdetü'l-bürde* olarak üne kavuşmuştur. Her ne kadar bu rivayet menkıbe şeklini almış görünüyorsa da ilgili kaynaklarda kaside vesilesiyle şifaya kavuşma motifi sürekli vurgulanmaktadır.¹³ İsmail Hakkı Sezer ise Bûsîrî'nin, "Günahımın büyük oluşu seni rüyada görmeme mâni ise işte o zaman kalbimin deva bulması mümkün değil!" şeklindeki ifadelerinden hareketle bu kasideyi, bedenî bir felç yüzünden değil yarısını yani kalbini tutmaz hâle getiren ruhî bir felç, diğer bir ifadeyle dinmeyen gönül felci yüzünden yazmış olabileceği ihtimali üzerinde durur.¹⁴

Kasîde-i Bürde'nin çeşitli hastalıklara şifa olma özelliği; onu bir şiir, bir na't olmaktan çok âdeta hastaların, dertlilerin umut kapısı hâline getirmiştir. Hastalar, şifaya vesile olması ümidiyle onu okurken sanatkarlar da boş durmamış, her biri kendi alanında bu şiire bir katkıda bulunmak ve böylece *şairin sevabına ortak olmak* için büyük bir gayretle eserler ortaya koymuşlardır. Şairler; nazireler, tahmisler, taştirler, tesbî'ler ve manzum tercüme yapılmış, hattatlar sülûsten talike pek çok hatla meşk etmiş, katı' sanatkarları fevkalâde bir hassasiyetle incecik kâğıtları oyarak yüz altmış beyti sanatıyla ölümsüzleştirmiş, çiniciler sarayın en zarif köşesini onunla süslemiş, musikînaslar onu en güzel makamlarla bestelemiş ve hafızlar da en güzel şekilde okumuşlardır.¹⁵

On bölümden oluşan *Kasîdetü'l-bürde*, en eski nüshalarında 160 beyit iken sonrakilerde 165 beyte kadar ulaşmaktadır. Klasik Arap kaside tarzında olduğu gibi şiir, sevgiliye özlem temasının işlendiği nesib bölümüyle başlar, daha sonra nefisten şikâyet, Hz. Peygamber'e övgü, onun doğumu, mucizeleri, *Kurân*'ın fazileti, mirac mucizesi, cihadın önemi, nedamet ve ümit, dua ve niyaz bölümüyle sona erer. Aruzun basit bahriyle yazılan, yapı ve üslup bakımından son derece sağlam ve lirik olan kaside, bu sebeple asırlardır İslâm coğrafyasının her bölgesinde büyük bir ilgi görmüş, dinî toplantılarda, mübarek gün ve gecelerde, sünnet, düğün, bayram ve cenaze merasimlerinde okunagelmıştır. Haftalık evrad olarak da okunan kaside, 140. beytinden

¹¹ İsmail Hakkı Sezer, *İmam Bûsîrî ve Bürde'si*, Yayınlanmamış DT, Selçuk Ü. SBE, Konya 1985, s. 189.

¹² Sezai Karakoç, *İslâm'ın Şiir Anıtlarından*, Diriliş Yay., 3. Baskı, İstanbul 1985, s. 15.

¹³ M. Kaya, agmd., s. 568.

¹⁴ İ. H. Sezer, agt., s. 195-200.

¹⁵ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercüme*, Yayınlanmamış YLT, Gazi Ü. SBE, Ankara 1997, s. 54.

itibaren felçlilere şifa maksadıyla yedi gün süreyle okunmaktadır.¹⁶ *Kaside-i Bürde*, aynı zamanda Mevlana'nın *Mesnevî-i Şerîf'i* ve *Fîhi Mâ Fih'i*, Sâdî'nin *Bostan* ve *Gülistan'ı*, Feridüddin-i Attar'ın *Pendnâme'si* ve *Mantku't-Tayr'ı*, Şebusterî'nin *Gülşen-i Râz'ı*, Molla Camî'nin *Divan*, *Baharistan*, *Lüccetü'l-Esrâr* ve *Levâiyih'i*, Vehbî ve Şahidî'nin *Tuhfe'leri*, Muhyiddin İbn Arabî'nin *Füsûsu'l-Hikem'i*, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid-i Şerîf'i* (*Vesiletü'n-Necât*), Yazıcızâde'nin *Muhammediyye* ve *Dürr-i Mekkûn'u*, Şifâ-i Şerîf ve *Kısâs-ı Enbiyâ'*lar gibi Türkçe tercüme, şerh ve haşiyeler eşliğinde camilerde tedris ettirilen dersler arasında yer almakta¹⁷ ve ayrıca Resûlallah'a sataşan unsurlara karşı bir mücadeleyi de simgelemektedir.¹⁸

Seçilen kelimeler, kullanılan tabirler, ihtiva ettiği manalar, unsurdan unsura geçerken göze çarpan sıkı bağlantı, keza konular ve beyitler arası insicam, makama münasip tablo ve tasvirlerle eriştiği hâlet-i rûhiyye açısından *Bürde*; cazip, etkileyici, doyurucu hatta şaşırtıcı bir üsluba sahiptir. *Bürde*'nin elden ele, dilden dile, gönülden gönüle gezip dolaşmasındaki asıl sebep hem bu hem de onun; seven bir kalbin, samimi bir duygunun sadık terennümleri olmasıdır. Onu sık sık gündeme getiren kendi bünyesindeki zatî değeridir. Hissi, aklı ve İslâmî ilmi bir araya getiren muhtevasıdır. O; ilk beyitlerinde hasreti, aşkı, pişmanlığı ve tevbeyi ele alır. Nefsi işlerken çok sade mantık prensiplerini kullanır. Meselelere yaklaşırken hareket noktası ve tasvirleri çok manidardır.¹⁹

Arapçada bunun kadar şöhret kazanmış başka bir şiir yoktur.²⁰ Bu kasidenin İslâm milletlerinin konuştuğu çeşitli dillere ve belli başlı dünya kültür dillerine yapılan mensur ve manzum tercümelemleri, üzerine yazılan şerhler, tahmisler, tesdis ve tesbî'ler hatta ta'şîrler ve nazireler geniş bir literatür oluşturacak kadar çoktur. Görülüyor ki 14. yüzyıldan itibaren sanat ve edebiyatçılar din ve Peygamber sevgisini terennüm etmek ve bu konudaki ulvi duygularını başkalarıyla paylaşmak için *Kaside-i Bürde*'yi bir vesile saymış ve her nesil bu çalışmalara bir şekilde katkıda bulunmuştur.²¹ Bu türde sayılamayacak kadar çok yapının ortaya konması, bu eserlerin Hz. Peygamber sevgisini ifade etmede bir ibadet telakki edilmesiyle ilgilidir.²²

Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesinde bulunan çifte kasırların duvarları *Kaside-i Bürde*'nin ilk beyitleri ile tezyin edilmiştir. Bundan daha ilginç olanı yine Topkapı Sarayı'nda bulunan Hırka-i Saadet Dairesinin duvarlarını da İmam Bûsîrî'nin *Kaside-i Bürde*'sinin süslemesidir. Peygamber efendimizin hırkasını giymek şerefine nail olan asıl kişi Ka'b b. Zühre ve bu hırkanın giyilmesine sebep olan kaside onun eseri olan *Bânet Su'âd* olmasına rağmen ve üstelik *Kaside-i Bürde* adıyla anılan ilk eser bu olduğu halde aynı hırkanın muhafaza edildiği odanın duvarlarına yazılan kasidenin bundan yedi yüz yıl sonra kaleme alınan ve kendisine *Kaside-i Bürde* denilen bir şiir olması oldukça ilginç bir durumdur. Bu da İmam Bûsîrî'nin *Kaside-i Bürde*'sinin önceki *Kaside-i Bürde*'nin yerine nasıl geçtiğini ve onu âdeta unutturduğunu gösteren dikkate değer bir örnektir.²³

¹⁶ M. Kaya, agmd., s. 568-9.

¹⁷ Şemsettin Şeker, "Edebî Şahsiyetin Teşekkülünde Cami Derslerinin Rolü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 22, 2012, s. 179.

¹⁸ İsmail Hakkı Sezer, "Kaside-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 10, 2000, s. 65.

¹⁹ İ. H. Sezer, agt., s. 200-1.

²⁰ Rene Basset, "Bürde", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 837.

²¹ M. Kaya, age., s. 8.

²² Vesile Albayrak Sak, "Kaside-i Bürde Tercümelerinde Cahiliye Dönemi Gelenekleri", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8 Spring 2015, s. 390.

²³ E. S. Şahin, agt., s. 63-4. Bûsîrî'nin hayatı, eserleri ve *Kaside-i Bürde*'si ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Sezer, *İmam Bûsîrî ve Bürde'si*, Yayınlanmamış DT, Selçuk Ü. SBE, Konya 1985; Ebubekir Sıddık Şahin, *Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, Yayınlanmamış YLT, Gazi Ü. SBE, Ankara 1997; Mahmut Kaya, "Bûsîrî", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 6, TDV Yay., İstanbul 1992, s. 468-70; Mahmut Kaya, "Kasidetü'l-Bürde", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 24, TDV Yay., İstanbul 2001, s. 568-9; Rene Basset, "Bûsîrî", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2,

1. Ahmed-i Rıdvan'ın Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Ahmed-i Rıdvan; kaynaklardan edinilen ve eserlerinin incelenmesinden ortaya çıkan bilgilere göre XV. yüzyılın ikinci yarısıyla XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, önemli görevlerde bulunmuş, geride 27.000 beyit tutan altı mesnevi ile büyük bir divan bırakmıştır.²⁴

Doğum tarihi belli olmayan Ahmed-i Rıdvan'ın "Tütünsüz" veya "Bî-duhân" sanıyla anıldığı, son yıllarını Edirne'de geçirdiği, ünlü bir sancak beyi olduğu ve şairliğiyle tanındığı, tezkirelerin verdiği yetersiz bilgilerden anlaşılmaktadır.²⁵ Latîfi'nin, "*Şehr-i Edirne'de tavattun itmiş ümerâ zümresinden ve zu'amâ fırkasındandır.*"²⁶ ifadelerinden Edirne'ye yerleştiği anlaşılıyorsa da şairin memleketi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Ancak şairin Hadım Ali Paşa için yazdığı bir kasidede kendisi için silaya gitmenin hac görevi kadar gerekli hâle geldiğini söylemesi ve Ohri ya da benzeri bir yerin sancak beyliğini istemesi; ayrıca H 888 / M 1483 yılında düzenlenen vakfiyesinde baba adının "Abdullah" olarak kaydedilmesi, onun Ohri ya da o çevrede doğduğunu ve devşirme olabileceğini düşündürmektedir.²⁷ Ohri'nin, Osmanlı'nın başta gelen devşirme toplama merkezlerinden biri olduğunu belirten Orhan Kemal Tavukçu da bu görüşü desteklemektedir.²⁸

II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde yaşayan Ahmed-i Rıdvan'ın; defterdarlık görevinde bulunduğu ve II. Bayezid tarafından kendisine mülk olarak verilen Ahmed Fakihlü (Eceköy) köyünü evlatlık vakfı yaptığı, bahsi geçen vakfiyesindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Fakat H 888 / M 1483 tarihli vakfiyesinde defterdar olduğu bildirilen Ahmed-i Rıdvan'ın, iki yıl sonraki tapu kaydında "eski defterdar" olarak anılmış olması, onun bu görevden ayrıldığını veya azledildiğini göstermektedir. Şairin Ahmed Paşa'ya nazire olarak yazdığı "*Kerem*" kasidesinde II. Bayezid'den özür dilediği ve padişahın iş istediğine bakılırsa, bir hatası yüzünden defterdarlıktan azledildiği düşünülebilir.²⁹

Daha sonraki yıllarda sancak beyi olarak görev yapan Ahmed-i Rıdvan, *Divan*'ında ve *İskendernâme*'sinde II. Bayezid'in Moton Seferi'ne (H 906 / M 1500) katıldığını ve kaleye sancak diktiğini bildirmektedir. Şairin bu sırada sancak beyi olduğunu kaynaklar da doğrulamaktadır. Ayrıca II. Bayezid'e sunduğu bir kasidede sırasıyla Karahisar, Hamîd, Teke, Karaman ve Ankara sancak beyliğinde bulunduğunu belirtmektedir.³⁰

Divan'ındaki bazı şiirlerden ve *Heft Peyker* adlı mesnevisinden anlaşıldığına göre II. Bayezid'in son yıllarında, şehzadeleri Ahmed ile Selim arasındaki taht mücadelesinde padişah ve birçok ileri gelenler gibi Ahmed tarafını tutmuş, Selim'in tahta geçmesiyle de görevinden uzaklaştırılmıştır. Bununla birlikte II. Bayezid devrinde kendisine mülk olarak verilen Dimetoka'daki Ahmed Fakihlü köyü, Yavuz Sultan Selim zamanında da onun adına kayıtlıydı. Ahmed-i Rıdvan'ın Kanuni Sultan Süleyman zamanındaki yaşayışı ve görevleri hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Ahmed Fakihlü köyünün, bu padişah devrinde de şairin adına kayıtlı olduğu göz önünde bulundurulursa onun bu dönemde de bütünüyle yoksun bırakılmadığı

Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 822; Rene Basset, "Bürde", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 837-8.

²⁴ İsmail Ünver, "Ahmed-i Rıdvan", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, Cilt 50, Sayı 196, 1986, s. 73.

²⁵ İ. Ünver, agm., s. 74; İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvan", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2, TDV Yay., İstanbul 1989, s. 123.

²⁶ Rıdvan Canım, *Latîfi Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, TTK Basımevi, Ankara 2000, s. 169.

²⁷ İ. Ünver, agm., s. 74-5; İ. Ünver, agmd., s. 123.

²⁸ Orhan Kemal Tavukçu, *Ahmed Rıdvân, Hüsvrev ü Şirin (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamış DT, Atatürk Ü. SBE, Erzurum 2000, s. 68.

²⁹ İ. Ünver, agm., s. 75-6; İ. Ünver, agmd., s. 123.

³⁰ İ. Ünver, agm., s. 76-81; İ. Ünver, agmd., s. 123.

söylenbilir.³¹ Ayrıca Sehî'nin, “*Padişah sancağın çeker pek ağır dirliklü beg idi.*”³²; Latîfi'nin, “*...ümerâ zümresinden ve zu'amâ fırkasındandır.*”³³ ve Kınalı-zade Hasan Çelebi'nin, “*Ümerâ-i pür-unvândan...*”³⁴ diyerek onu anmaları, özellikle eserlerini Kanuni döneminde kaleme alan Sehî ve Latîfi'nin Ahmed-i Rıdvan'a değer vermiş olmaları, Yavuz zamanında açığa alınmış olsa bile Kanuni döneminde yeniden sancak beyi olduğunu gösterir.³⁵

Ahmed-i Rıdvan'ın ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber eldeki bilgilere göre miladî 1528-29 ile 1538-39 yılları arasında Edirne'de öldüğü sanılmaktadır. Ayrıca Edirne'de Ağaçaşar semtinde türbesi ve kendi adıyla anılan bir medresesi bulunduğu ve buranın XVIII. yüzyılın başlarında öğretime açık olduğu bilinmektedir.³⁶

1.2. Eserleri

Ahmed-i Rıdvan, altı mesneviden oluşan hamsesi / sittesi ve hacimli diyebileceğimiz *Divan*'ı ile edebiyatımızın önde gelen şairlerindedir. Sehî Bey; onun birçok marifete kadir, şiir üslubunda mahir, olgun ve akıllı bir kişi olduğunu, ayrıca Nizâmî'nin hamsesini Türkçeye çevirdiğini söylemektedir.³⁷ Şairin hamse sahibi olduğu, ileri yaşlarda yazdığı bir kasidesinin 19. beytinden de anlaşılmaktadır:

*Bu bende-i bî-çâre husûsâ çü Nizâmî
Rûm içre tamâm eylemişem hamse-i zîbâ (K 58/19)*³⁸

Latîfi,³⁹ Kınalı-zade Hasan Çelebi⁴⁰ ve Şemsettin Sâmî⁴¹ ise şairin çok fazla şiir yazdığını fakat vezinli sözler söylemekten ileri gidemediğini belirtmektedir.

1.2.1. Divan

Ahmed-i Rıdvan'ın *Divan*'ının şimdilik bilinen tek yazma nüshası, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi B. 32 numarada kayıtlıdır.⁴² Eser; önce klasik divan tertibi anlayışına uygun olarak düzenlenmiş, ancak sonradan yazılan şiirlerin gelişigüzel eklenmesiyle bu düzen bozulmuştur.⁴³

Toplam 360 varaktan oluşan *Divan*'ın yazma nüshası tertip bakımından üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Rıdvan'ın mürettep *Divan*'ıdır. Klasik divan tertibine uygun olarak düzenlenen bu bölüm 336 varaktan müteşekkildir. Bu bölümde farklı nazım şekillerinden toplam 931 şiir yer almaktadır. *Divan*'ın ikinci bölümü, 337-360 arasındaki 23 varaktan meydana gelmektedir. Bu ek *Divan* bölümünde 63 şiir bulunmaktadır. *Divan*'ın üçüncü bölümü ise 316-343 ile 359-360 arasında yer alan toplam 28 varaktan ibarettir. *Divan*'ın bu derkenar bölümünde 101'i gazel olmak üzere toplam 108 şiir kayıtlıdır. Buna göre *Divan*'daki şiir sayısı 1102, beyit sayısı ise 7557'yi bulmaktadır. Bu şiirlerin nazım şekillerine göre dağılımı ise şu şekildedir: 68 beyit, 880 gazel, 62 kaside, 20 kıta, 17 mesnevi, 5 murabba, 1 müstezat gazel, 3 terki-bent ve 46 tuyuk.⁴⁴

³¹ İ. Ünver, agm., s. 81-2; İ. Ünver, agmd., s. 123.

³² Mustafa İsen, *Sehî Bey Tezkiresi Heşt Behişt*, Akçağ Yay., 1. Baskı, Ankara 1998, s. 88.

³³ R. Canım, age., s. 169.

³⁴ İbrahim Kutluk, *Kınalı-zade Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şuarâ*, TTK Basımevi, I. Cilt, 2. Baskı, Ankara 1989, s. 149.

³⁵ İ. Ünver, agm., s. 82; İ. Ünver, agmd., s. 123.

³⁶ İ. Ünver, agm., s. 82-84; İ. Ünver, agmd., s. 123.

³⁷ M. İsen, age., s. 88.

³⁸ Halil Çeltik, *Ahmed-i Rıdvan Divanı*, Bizim Büro Yay., Ankara 2011, s. 3-4, 11, 284.

³⁹ R. Canım, age., s. 169.

⁴⁰ İ. Kutluk, age., s. 149.

⁴¹ Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşgar Neşriyat, I. Cilt, Ankara 1996, s. 799.

⁴² H. Çeltik, age., s. 9.

⁴³ İ. Ünver, agm., s. 97.

⁴⁴ H. Çeltik, age., s. 9-10, 13.

Şair, *Divan*'ın mürettep bölümünde mahlassız şiirleri de bulunmakla birlikte hep "*Rıdvan*" mahlasını kullanırken ek ve derkenar kısımlarında bu mahlasla beraber toplam 40 şiirinde "*Ahmed-i Rıdvan*" mahlasını kullanmıştır. Mürettep kısımda sadece *Rıdvan*, ilave kısımlarda ise *Rıdvan*'a ek olarak *Ahmed-i Rıdvan* mahlasını da kullanması, bu şiirlerin sonradan yazıldığı tezini destekler mahiyettedir.⁴⁵

Ahmed-i Rıdvan'ın, hamsesi ve çok sayıdaki gazeli yanında, nazım şekillerindeki farklı uygulamaları ve 46 adet tuyuğuyla divan şiiri içerisinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. *Divan*'ındaki şiirlerin tamamı aruz vezniyle yazılmış olup hece vezninde şiir yoktur. Şair, şiirde vezin birliğine her zaman bağlı kalmamış; bazı şiirlerini birden fazla vezinle, bazılarını da eksik veya fazla tefilelerle yazarak vezin konusunda ilginç örnekler ortaya koymuştur. *Divan*, vezin kullanımı açısından benzerlerinden ayrılan bir özelliğe sahiptir. Ahmed-i Rıdvan, şimdiki tespitlere göre 16 örnekle divan şiirinde en fazla redd-i matla kullanan şair konumundadır. *Divan*, bu açıdan da ayrıca değerlidir. Ahmed-i Rıdvan'ın çok yazmaktan dolayı hem *Divan*'ındaki şiirleri içinde hem de *Divan*'la hamsedeki şiirleri arasında benzerlikler vardır. *Divan*'la hamse arasındaki benzer şiirler, Hayâtî adına da kayıtlı olan mesnevilerin Ahmed-i Rıdvan'a ait olduğunu ortaya koyması açısından son derece önemlidir.⁴⁶

1.2.2. Hamse/Sitte

1.2.2.1. İskendernâme

Ahmed-i Rıdvan'ın ilk mesnevisi olan *İskendernâme*'nin yazılış tarihi hususunda farklı fikirler beyan edilmiştir. İsmail Ünver, mesnevinin H 904/M 1499 yılında kaleme alındığını bildirirse de⁴⁷ eserle ilgili bir doktora çalışması hazırlayan İsmail Avcı,⁴⁸ Agâh Sırrı Levend'in de belirttiği üzere⁴⁹ bu tarihin H 906/M 1500 olduğu görüşündedir.

İki nüshası bulunan *İskendernâme*'nin biri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi M. Con Kitapları numara B. 20'de, Hayâtî mahlaslı diğer nüshası ise Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Yazmaları 369/3'tedir. Her iki nüshada da bazı varaklar eksiktir. Ankara nüshası 390, Erzurum nüshası ise 82 varaktır. II. Bayezid adına kaleme alınan eser, iki nüshanın karşılaştırılmasıyla 8304 beyti bulmaktadır. Remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan mesnevinin her iki nüshasının da istinsah yılı ve müstensihi belli değildir. Eser, "mukaddime", 17 "destan" ve "hatime" olmak üzere 19 bölümden oluşmaktadır.⁵⁰

Ahmed-i Rıdvan, *İskendernâme*'yi kaleme alırken Türk edebiyatında bu türün öncüsü Ahmedî'yi örnek almış, bazen beyit beyit onu takip etmiş bazen de çeşitli ekleme ve çıkarmalar yaparak eserini vücuda getirmiştir. Rıdvan, kurguda Ahmedî'yi temel almakla birlikte sadece sentaksta bazı değişiklikler yaparak Ahmedî'yi izlemiş değildir. Eserini yazarken yaptığı eklemeler ve çıkarmalar, bazı tasarruflar, üslubundaki akıcılık gibi hususlar onun basit bir takipçi olmadığını, *İskendernâme*'yi kendisine ait bir eser haline getirmeye çalıştığını gösterir niteliktedir. Eserler mukayese edildiğinde Rıdvan'ın Ahmedî'den hiç de geri kalmadığı görülür. Hatta zaman zaman Rıdvan'ın söylemiş, ahenk ve dil bakımından öne geçtiği yerlerin olduğunu söylemek de mümkündür.⁵¹

⁴⁵ H. Çeltik, *age.*, s. 11.

⁴⁶ H. Çeltik, *age.*, s. 168.

⁴⁷ İ. Ünver, *agm.*, s. 100-1.

⁴⁸ İsmail Avcı, *Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskendernâmesi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2014, s. 179-83.

⁴⁹ Agâh Sırrı Levend, "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Ahmed Rıdvân'ın İskender-nâme'si", *Türk Dili*, Cilt 1, Sayı 3, 1951, s. 146-7.

⁵⁰ İ. Avcı, *age.*, s. 167, 183-4, 221, 255-6.

⁵¹ İ. Avcı, *age.*, s. 168.

İskendernâme'nin konusu, Makedonyalı Büyük İskender'in efsaneleşmiş hayatıdır. Eserde onun hayatı, seferleri ve düşünürlerle ilişkisi tarihî gerçeklere bağlı kalınmadan anlatılmış, okuyucuya ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Mesnevinin bir diğer önemli özelliği ise I. Mehmed'den başlayarak II. Bayezid döneminin bazı olaylarını da içine alan bir Osmanlı tarihi bölümü ihtiva etmesidir.⁵²

1.2.2.2. Leylâ vü Mecnûn

Ahmed-i Rıdvan, *Hüsrev ü Şîrîn*'e başlarken daha önce *İskendernâme* ve *Leylâ vü Mecnûn* yazdığını bildirmiştir.⁵³ Şairin miladi 1500 yılında *İskendernâme*'yi, 1502'de ise *Hüsrev ü Şîrîn*'i yazdığı bilinmektedir. Buna göre *Leylâ vü Mecnûn*'un yazılış yılı 1500-1502 yılları arasına rastlar. Eser, yazıldığı yıldan anlaşıldığı kadarıyla II. Bayezid'e sunulmuştur.⁵⁴

Baştan, ortadan ve sondan eksik bölümleri bulunan *Leylâ vü Mecnûn*'un bilinen tek yazma nüshası, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Yazmaları 414 numaradadır. Eserin beyit sayısı hakkında da kesin bir bilgi yoktur. Eldeki yazmada 11 satırlık 152 yaprak bulunmaktadır. Yazmaya, yaprakları kopup dağılmadan önce verildiği düşünülen numaralar 188'de sona ermektedir. Bu yapraktan önce hikâye bitmiş, şair bir ermişin Leylâ ile Mecnûn'u cennette gördüğünü anlatmaya geçmiştir. Buna göre yazmanın 200 varak kadar olduğu ve mesnevide yaklaşık 4000-4250 beyit bulunduğu tahmin edilebilir.⁵⁵

Rıdvan, *Leylâ vü Mecnûn*'u hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* vezniyle yazmıştır. Hâlbuki şairin örnek aldığı ve yer yer tercüme ettiği Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u aynı bahrin *mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla yazılmıştır. Rıdvan, mesnevi içinde verdiği gazelerde de aynı vezni kullanmıştır. Mesnevinin konusu Âmir kabilesinden Kays'la (Mecnun) Necd kabilesinden Leylâ arasında geçen aşktır. Rıdvan'ın bu mesneviyi Nizâmî'nin aynı adlı eserinden tercüme ettiği anlaşılmaktadır. Ancak şair, Nizâmî'deki olaylardan bazılarını atarak Nizâmî'de bulunmayan bazı ayrıntıları eserine eklemiş ve ikinci planda kalan kimi kahramanların adlarını değiştirmiştir. Böylece eserine orijinal bir görünüş vermeye çalışmış; fakat eserini tercüme görünümünden kurtaramamıştır.⁵⁶

1.2.2.3. Hüsrev ü Şîrîn

Hüsrev ü Şîrîn'in konusu, Sâsânî hükümdarlarından Hüsrev ile Ermen melikesi Mihin Bânû'nun yeğeni Şîrîn arasındaki aşktır. Ahmed-i Rıdvan'ın üçüncü mesnevisi olan *Hüsrev ü Şîrîn*'in, ikisi Rıdvan ikisi de Hayâtî mahlaslı olmak üzere toplam dört nüshası mevcuttur.⁵⁷ Rıdvan mahlaslı nüshaların biri Berlin diğeri Gotha'dadır. Berlin nüshasının fotoğrafları, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Yazmaları 632 F 1 ve 633 F 1'de iki cilt halinde yer almaktadır. Hayâtî adına kayıtlı nüshalardan birinin Hasan Kavruk'ta olduğu belirtilmiştir. Fakat bu nüsha, Hasan Kavruk'tan sonra çeşitli kişilerin eline geçmiş ve son zamanlarda yurt dışında birinde bulunduğu ortaya konulmuştur.⁵⁸ Hayâtî mahlaslı diğer nüsha ise Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Yazmaları 369/4'tedir.⁵⁹

H 907/M 1502'de tamamlanan mesnevi, II. Bayezid'e sunulmuştur. Rıdvan, eserin sonunda *Hüsrev ü Şîrîn*'in 6308 beyit olduğunu bildirmektedir. Ancak Berlin yazmasının beyit sayısı, kopuk varaklar nedeniyle bu sayının çok altındadır. Gotha yazması ise yaklaşık 5700 beyittir. Berlin ve Gotha yazmalarının her ikisinde de kopuk varakların olduğu göz önünde bulundurulursa şairin verdiği sayıya inanmak gerekir. Öte yandan Berlin yazmasıyla Hayâtî

⁵² İ. Ünver, agm., s. 101, 103.

⁵³ İ. Ünver, agm., s. 104.

⁵⁴ İ. Avcı, age., s. 172.

⁵⁵ İ. Ünver, agm., s. 104-5; İ. Ünver, agmd., s. 123.

⁵⁶ İ. Ünver, agm., s. 105.

⁵⁷ İ. Ünver, agm., s. 108-9.

⁵⁸ O. K. Tavukçu, agt., s. 86-7.

⁵⁹ İ. Ünver, agmd., s. 123.

mahlaslı yazmaların karşılaştırılması neticesinde beyit sayısı, şairin bildirdiği sayıyı bulmaktadır.⁶⁰ Orhan Kemal Tavukçu'nun Berlin yazmasını esas alarak 2000 yılında hazırladığı doktora çalışmasında mesnevinin beyit sayısı 4914'e ulaşmaktadır.⁶¹

Rıdvan, *Hüsrev ü Şîrîn*'i Şeyhî'ye uyararak hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla yazmıştır. Mesnevîde yer alan değişik nazım şekilleri ve bunların vezninde de Şeyhî etkisi görülmektedir. Şair, eserini kaleme alırken Şeyhî'nin yanında Nizâmî'den de yararlanmış. Kimi olayları verirken Nizâmî'ye kimilerinde ise Şeyhî'ye uymuştur. Ancak şair, Şeyhî'deki planı bir iki nokta dışında aynen uygulamıştır. Hatta mesnevî içindeki gazellerden çoğu ve tercî-i bend Şeyhî'ye naziredir. Nizâmî'den aldığı bölümlerde yer yer tercüme beyitler görülmekle birlikte doğrudan tercüme yoluna gitmediği ve oldukça serbest davrandığı anlaşılmaktadır. Şeyhî'den aldığı bölümlerde de durum pek farklı değildir. Rıdvan'da iki şairden ayrılan yönler, onun eserine orijinal bir görünüş verme çabasıyla açıklanabilir fakat bu konuda başarılı olduğu söylenemez.⁶²

1.2.2.4. Rıdvâniyye

Rıdvâniyye'nin bilinen tek yazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3330 numarada kayıtlıdır. 81 yapraktan oluşan eser, 11 satır ve talik yazı ile kaleme alınmıştır. H 914 / M 1508-9'da tamamlanan mesnevî, remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Değişik nazım şekillerinin de kullanıldığı mesnevinin istinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Ahmed-i Rıdvan, eserin sonunda mesnevinin beyit sayısını 2080 olarak bildirirse de kopuk varaklar nedeniyle bu sayı 1723'e kadar düşmektedir. Bu iki sayı arasındaki farktan hareketle yaklaşık 16-17 yaprağın kopmuş olabileceği tahmin edilmektedir.⁶³ Kopuk varaklar nedeniyle eserin başında bulunması beklenen sunuş bölümü de mevcut değildir. Ancak şair, birisi "hatime"de olmak üzere üç farklı yerde II. Bayezid'den övgü ve saygıyla söz etmektedir. Ayrıca eserini onun için kaleme aldığını da mesnevinin sonunda belirtmektedir.⁶⁴

Mesnevinin konusunu dinî ve ahlakî öğütler oluşturmaktadır. Şair her öğütle ilgili hikâyeler de vererek söylediklerini pekiştirmeye çalışmıştır. *Rıdvâniyye*'de işlenen konular özetle şöyle sıralanabilir: tövbe, padişahların adaletli olması, kulların padişaha karşı görevleri, faizciliğin haram olması, bencilliğin kötülüğü, edebi terk etmeme, günahların gözyaşıyla yıkanması, dünya nimetlerine düşkün olmama, ecele boyun eğme, cimrilikten sakınma, iyiliğin fazileti, dört halife, evliya kerametleri, bilginlere saygı, dört hak mezhebin imamı, nefis ve mertebeleri, Tanrı aşkı ve benlikten arınmanın önemi.⁶⁵

1.2.2.5. Mahzenü'l-esrâr

Mahzenü'l-esrâr'ın Hayâtî mahlaslı tek yazma nüshası, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Ağâh Sırrı Levend Yazmaları 369/1'de kayıtlıdır. II. Bayezid adına yazılan mesnevinin eldeki nüshasında 2023 beyit bulunmaktadır. Şair, Nizâmî'nin aynı adlı eserine uyararak mesnevisini seri bahrinin *müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme almıştır. Eserin yazıldığı tarih kesin olarak belli değildir. Fakat İsmail Ünver, eserin H 911-918 / M 1505-1512 tarihleri arasında kalan yedi yıllık dönem içinde yazıldığını düşünmektedir.⁶⁶

Rıdvan, eserinin orijinal olduğunu iddia etse de mesnevî her yönüyle Nizâmî'nin eseriyle tam bir beraberlik içindedir. Ayrıntılarda görülen küçük değişiklikler, mesnevinin orijinal olmasını sağlayacak nitelikte değildir. Rıdvan, eserinin hiçbir yerinde Nizâmî'den söz

⁶⁰ İ. Ünver, agm., s. 108-9.

⁶¹ O. K. Tavukçu, agt., s. 217-553.

⁶² İ. Ünver, agm., s. 109-11.

⁶³ Nebi Yılmaz, *Ahmed-i Rıdvan ve Rıdvâniyyesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 2, 22.

⁶⁴ İ. Ünver, agm., s. 112-3.

⁶⁵ İ. Ünver, agm., s. 114-7; N. Yılmaz, agt., s. 2-3.

⁶⁶ İ. Ünver, agm., s. 117-9; İ. Ünver, agmd., s. 123.

etmemiştir. Fakat iki mesnevi arasındaki beyit sayısının yakın oluşu, Rıdvan'ın Nizâmî'ye ne ölçüde bağlı kaldığını gösteren önemli bir husustur. Ayrıca Nizâmî ile aynı vezni kullanması, şairin tercümede kolaylık sağlama amacıyla açıklanabilir. Tercümede genellikle serbest davranan Rıdvan, çoğu yerleri mealen tercüme yoluna gitmiş, bazı beyitleri de doğrudan çevirmiştir. Birkaç yerde ise Nizâmî'ye göre küçük farklılıklar göze çarpmaktadır.⁶⁷

1.2.2.6. Heft Peyker

Heft Peyker'in Hayâtî mahlaslı iki nüshasından biri Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Ağâh Sırrı Levend Yazmaları 369/2, diğeri ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 7575 numarada kayıtlıdır. Erzurum nüshasının istinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. İstanbul nüshasının istinsah tarihi H 1225 / M 1810 olup müstensihî belirsizdir. Aynı yanlışların tekrar edilmesinden hareketle bu iki nüshanın birbirinden istinsah edildiği anlaşılmaktadır.⁶⁸

Mahzenü'l-esrâr gibi *Heft Peyker*'de de yazılış tarihi yoktur. Fakat eserin yazıldığı tarih, bazı tarihî olaylardan hareketle tahmin edilebilmektedir. Mesnevi önce II. Bayezid'in şehzadesi Ahmed adına yazılmış; ancak birçok devlet adamının hatta II. Bayezid'in istekleri tersine Selim'in padişah olmasıyla eserdeki Ahmed adı Selim'e çevrilmeye çalışılmıştır. Nazım tekniği gözetilmeden yapılan bu değişiklikler, mesnevinin Selim adına yazılmadığını göstermektedir. Ayrıca eserin sonunda unutulmuş değiştirilmeyen bir beyitte Ahmed adı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Ahmed-i Rıdvan'ın, *Heft Peyker*'i Şehzade Ahmed için yazdığı kesindir; fakat eseri ona sunup sunmadığı belirsizdir. Bu bilgilerden hareketle mesnevinin II. Bayezid'in son yıllarında, şehzadeleri Ahmed ile Selim arasındaki çekişmeler sırasında yani H 917-918 / M 1511-1512 yıllarında kaleme alındığı söylenebilir.⁶⁹

Mesnevinin elde bulunan yazmalarındaki beyit sayıları birbirine çok yakındır. İsmail Ünver Erzurum nüshasının 4174, İstanbul nüshasının ise 4156 beyit olduğunu bildirirse de⁷⁰ eserle ilgili yüksek lisans çalışmaları, Erzurum nüshasının 4173, İstanbul nüshasının ise 4157 beyit olduğunu göstermektedir.⁷¹ Bir başka çalışmada ise *Heft Peyker*'in Rıdvan mahlaslı bir nüshasının henüz elde bulunmayışından dolayı Hayâtî müellif olarak kabul edilmiş ve Erzurum nüshasının 4173, İstanbul nüshasının da 4166 beyit olduğu belirtilmiştir.⁷²

Ahmed-i Rıdvan, *Mahzenü'l-esrâr*'da olduğu gibi bu mesnevisinde de Nizâmî'yi hiç anmamıştır. Fakat *Heft Peyker*'in, Nizâmî'nin aynı adlı eserinin tercümesi olduğu iki mesnevi arasındaki benzerliklerden anlaşılmaktadır. Zira Nizâmî'deki bölümler, hiç atlanmadan ve sırası değiştirilmeden verilmiştir. Şairin tercümedeki tutumu *Mahzenü'l-esrâr*'dakinden farksızdır. O, bazı yerlerde beyit beyit tercüme yoluna gitmiş; fakat çoğunlukla mealen tercüme tercih etmiştir. Bununla birlikte zaman zaman da küçük değişiklikler yapmıştır. Şair, mesnevinin vezninde de Nizâmî'ye uymuş ve hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbını kullanmıştır. Ancak Nizâmî'de mesnevinin baştan sona aynı vezinle yazılmış ve başka nazım şekilleri

⁶⁷ İ. Ünver, agm., s. 118-9; İ. Ünver, agmd., s. 123.

⁶⁸ İsmail Ünver, *Ahmed-i Rıdvan, Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara Ü. SBE, Ankara 1982, s. 229; Ağâh Sırrı Levend, "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Hayâtî'nin İskender-nâme'si", *Türk Dili*, Cilt 1, Sayı 4, 1952, s. 195-7; İ. Ünver, agm., s. 120-1; İ. Ünver, agmd., s. 123.

⁶⁹ A. S. Levend, "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Hayâtî'nin...", s. 195-7; İ. Ünver, agt., s. 230-3; İ. Ünver, agm., s. 122-3; İ. Ünver, agmd., s. 123.

⁷⁰ İ. Ünver, agt., s. 233; İ. Ünver, agm., s. 124; İ. Ünver, agmd., s. 123.

⁷¹ Hamza Koç, *16. Yüzyılda Yazılmış Bir Behrâm-ı Gür Mesnevisi I (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, Yayınlanmamış YLT, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü. SBE, İstanbul 2010, s. 23-4; Reyhan Öztuluç, *16. Yüzyılda Yazılmış Bir Behrâm-ı Gür Mesnevisi II (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, Yayınlanmamış YLT, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü. SBE, İstanbul 2010; Mustafa Karadeniz, *Ahmed-i Rıdvan, Heft Peyker (İnceleme-Metin-Özel Adlar Dizini)*, Yayınlanmamış YLT, Dicle Ü. SBE, Diyarbakır 2010, s. 5-7, 38-9.

⁷² Bahadır Sürelli, *Türk Edebiyatında Heft Peyker Mesnevileri ve Hayâtî'nin Heft Peyker'i*, Yayınlanmamış DT, Boğaziçi Ü. SBE, İstanbul 2012, s. 122-31, 316-8.

kullanılmamış olmasına karşılık, Rıdvan'daki 1 kaside ve 8 gazelde değişik vezinler kullanılmıştır.⁷³

1.2.3. Kasîde-i Bürde Tercümesi

Türk milleti İslâm'a girdiği ilk andan beri Peygamber sevgisini kalbinde ve hayatında daima muhafaza etmesini bilmiştir. Böyle olunca da *Kasîde-i Bürde* türü eserler çok okunmuş ve Hz. Muhammed'in şefaatine nail olmak düşüncesiyle benzer türde eser vücuda getirmek ibadet olarak telakki edilmiştir.⁷⁴ Ahmed-i Rıdvan da altı mesneviden oluşan hamsesi / sittesi ve hacimli diyebileceğimiz *Divan*'ının yanında, Bûsîrî'nin bütün İslâm âleminin teveccühünü kazanan *Kasîde-i Bürde*'sini manzum olarak Türkçeye tercüme etmiş ve Hz. Peygamber'e, onun sadık ashabına ve *Kurân-ı Kerîm*'e olan samimi muhabbetini dile getirmeye çalışmıştır.

Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'si ile Rıdvan'ın manzum tercümesi arasında beyit sayısı bakımından bir tutarsızlık söz konusudur. Zira Bûsîrî'nin eseri yaklaşık 160 beyit iken Rıdvan'ın tercümesi 105 beyitle sınırlıdır. Dolayısıyla Rıdvan'ın muhtasar bir tercüme yaptığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte şair, tercüme ettiği beyitlerin çoğunda anlamı bire bir yansıtmaya gayret etmiş, bazı beyitlere ise kendi yorumunu ve hayal zenginliğini katmıştır.

Rıdvan, tercümesini kaside metnine uygun olarak "mim" harfiyle kafiyelemiş ve bazı kelimeleri de aynen alarak kendisine kolaylık sağlamıştır. Fakat "sekam, anem, samem, tühem, herem, lücem, nehem, desem, tüham, nedem, verem, nesem, rimem, müttesem, mübtesem, muhtelem, müttehem, şiyem, mugtenem, müktehem, ecem..." vb. kafiye oluşturan kelimelerin çoğunda metne bağlı kaldığı için şiirin dilini zorlamış ve sözcükler arasındaki uyumu bozmuştur. Muzari bahrinin *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınan tercüme; sevgiliye özlem, nefisten şikâyet ve nefsin arzularına boyun eğmeme, Hz. Peygamber'in övgüsü, doğumu ve mucizeleri, *Kurân-ı Kerîm*'in fazileti, şefaet ve mağfiret talebi, nedamet ve ümit, dua ve niyaz, salât ü selam gibi hususlar üzerinde şekillenmiştir.

Ahmed-i Rıdvan'ın manzum *Kasîde-i Bürde* tercümesinin tespit edilebilen dört nüshası mevcuttur. Bunlardan üçü Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde, biri ise Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'ndedir. Ayrıca Ağâh Sırrı Levend, eserin bir nüshasının Fahri Bilge yazmaları arasında;⁷⁵ Ebubekir Sıddık Şahin ise Ankara Millî Kütüphane Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu Yz. 244/4'te⁷⁶ olduğunu bildirseler de yapılan detaylı araştırmalar ve girişimler sonuçsuz kalmış ve bu nüshalara ulaşılamamıştır.

Tenkitli metin halinde verilen tercümede, tespit edilebilen dört nüshadan her biri farklı sembollerle ifade edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu 5427 (104b-106b) için "S₁", Lala İsmail Koleksiyonu 728 (36b-39a) için "S₂", Laleli Koleksiyonu 3733 (131b-133b) için "S₃" ve Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 635/3 için "Ç" kısaltmaları kullanılmıştır. Bahsi geçen bu nüshaların hiçbirinin istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

⁷³ İ. Ünver, *a.g.t.*, s. 234, 249-257; İ. Ünver, *agm.*, s. 124-125.

⁷⁴ Bahattin Kahraman, "Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Etrafında Yazılmış Türkçe Eserler", *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı: 6, 1991, s. 167-168.

⁷⁵ A. S. Levend, "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Ahmed Rıdvân'ın...", s. 147.

⁷⁶ E. S. Şahin, *a.g.t.*, s. 113.

Tercemetü Kaşîdeti'l-Bürde**Manzûme**(Ahmed-i Rıdvân)⁷⁷**Bismillâhirrahmânirrahîm**⁷⁸*Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün*

Muzari: _ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _

1. Añıldı çünki şoĥbet-i yārān-ı zî-Selem
Çeşmümden aqđı çeşme-i yaşumla seyl-i dem⁷⁹
2. Beñzer ki esdi Kāzime'den bād-ı hoş-nesîm
Yā zāhir oldı gice ile lem'a-i İzam
3. Pend itdügimce gözlerüme aĥlama diyü
Seyl-i sirişkile getirür başuma elem
4. Sînemde nice şaklayayum sırr-ı 'aşkuñı⁸⁰
Fāş eyler anı āteş-i dil āb-ı çeşm-i nem⁸¹
5. 'Aşkuñ getürdi çeşme-i çeşmüm sarāyuña
Buldı tarāvet anuñile bān u hem 'Alem
6. İnkār iderse 'aşkuñı bu dil yeter baña⁸²
Şāhid 'udül-i eşkümile çeşm-i pür-sekam⁸³
7. İsbāt ider bu kışşa-i 'aşk u maĥabbetüm
Her dem bahār-ı ĥüsnüñile sürĥ-rü 'anem
8. Ĥayl-i ĥayāl ĥ'ābum alup dīdeden müdām⁸⁴
Virür maĥabbeti dile şādī içinde ĥam⁸⁵
9. Ey 'āşıkı melāmet idüp 'aşkı bilmeyen⁸⁶
İnşāfa gel bu 'özri kabül eyle kıll kerem⁸⁷

⁷⁷ Tercemetü Kaşîdeti'l-Bürde Manzûme (Ahmed-i Rıdvân): Hāzā Risāle-i Kaşîde-i Büreydeti's-şerîfeti Kā'iluhū
Ahmed bin Rıdvân Raĥimehullāh S₁/- S₂, S₃

⁷⁸ Bismillâhirrahmânirrahîm: - Ç, S₁, S₃

⁷⁹ çeşme-i yaşumla seyl-i dem: çeşme-i eşkümle seyl-i yem S₃

⁸⁰ şaklayayum: şaklayayın Ç, S₁, S₃

⁸¹ eyler: itdi Ç/çeşm-i: çeşm ü S₁

⁸² 'aşkuñı: 'aşkuña Ç, S₁, S₂

⁸³ çeşm-i: cism-i S₃

⁸⁴ alup: olup Ç

⁸⁵ maĥabbeti: maĥabbetle S₃

⁸⁶ melāmet: melālet Ç

⁸⁷ 'özri: 'özr S₂

10. Halk-ı cihāna sırrumı fāş eyledi ğamuñ
Sīnemde sūz-ı ‘aşkuñı ben nice şaklayam
11. İştımezem çü pendüñi zāhid huzūra var
Bilmez misin ki ‘āşıkā lāzım durur şamem⁸⁸
12. Nāşih kifāyet eyler idi baña pīrlık⁸⁹
Pīr-i zamāna dīdede hūd yoğıdı tühem
13. Bu nefis-i cāhil añlamadı pend iştımedi
Yetmez midi naşihat aña şeyb ile herem
14. Yañlılık itdi ‘izzet-i mihmānı bilmedi
Uydı hevā-yı nefisine tıtmadı muhteşem
15. Zayf-ı ‘azīzi şaklarıdum tende cān gibi
Ger bilse idüm anı ki tıtmazdı muhterem
16. Bu nefis-i dünı yola getür ser-keş olmasun
Esb-i harūnı nite ki münkād ider lücem⁹⁰
17. ‘İşyān ider ğıdāsını çok itme nefisüñüñ
Kuvvet bulur ğıdā ile çün şehvet-i nehem
18. Çok virme şīri azdurur ol tıfl-ı nefisüñi⁹¹
Südden kes anı tā ki saña virmeye elem
19. Uyma hevā-yı nefse hevā hākim olmasun
Rāh-ı hevā mizācına mülküñ virür seķam
20. Aldanma mekr-i nefisüñe tül-i emel virür
Emmāreyi muṭī‘ idegör itmesün sitem
21. Hamrı humār u lezzeti ālām-ı mühlike
Nüş-i şafāsı nış-i cefā semm durur desem⁹²
22. Cū‘ u şiba‘ da virme şakın nefisüñe murād
Bu yeg ki nefisüñ acıĝa görmeyesin tühām⁹³
23. Memlū olursa kāse-i çeşmüñ günāh ile
Göster cihāna eşküñ ile şüret-i nedem

⁸⁸ lāzım durur şamem: lāzımdur aşamm S₁/lāzım durur aşamm S₂

⁸⁹ eyler idi: ideridi Ç

⁹⁰ harūnı: harūn S₁

⁹¹ azdurur ol tıfl-ı nefisüñi: azıdur ol tıfl-ı nefisüñe Ç/azıdur ol tıfl-ı nefisüñi S₃

⁹² nış-i: nış ü Ç

⁹³ tühām: necm S₂

24. Şeytân u nefse 'âşi olup tütma sözlerin
Yol bulmasun kulağuna aqvâl-i müttehem
25. Ol iki hâsidûñ çü bilürsin huşümetin⁹⁴
İtme itâ'at anlara ger haşm u ger hakem
26. Bir ferde nâfi' olmaya 'ilm-i bilâ-'amel
Hergiz veled getürmeye nisvân-ı zî-'aşam
27. Hâyır işle diyü emr iderüm saña her zamân
Lâkin saña buyurduğum emri ben itmezem
28. Farz-ı namâz u rûze edâsında kâşiram
Bu 'acizile nevâfili nice edâ idem⁹⁵
29. Tûl-i kıyâmla tenine zecr idüp Resûl
Pây-ı şerîfi görmüş idi zaḥmet-i verem⁹⁶
30. Gerçi şımışdı dişlerini seng-i bed-güher
Yine anuñla bulmışıdı kuvvet-i şikem⁹⁷
31. İ'lâ-yı dîn ü rif'at-i îmân için Resûl
Şarf itmişidi varını dînâr u ger derem⁹⁸
32. Göstermedi gözine cibâl oldu cümle zer
Meyl itmedi bu dünyeye mülk ile mâla hem⁹⁹
33. Genc-i cihâna bakmadı faqr eyledi kabûl
Yeg gördi künc-i meskeneti seyyid-i ümem¹⁰⁰
34. Ol olmasaydı gelmez idi kevne kâ'inât
'Âlem kalurdu arz u semâ cümle der-'adem
35. Deryâ-yı 'ilm ü ma'rifet ü kân-ı şer' u dîn
Şâh-ı şehân melik-i 'Arab mihter-i 'Acem
36. Hâḫdur kelâmı nehyine bir kimse lâ dimez¹⁰¹
Halk-ı zamâne emrine dirler kamu ne'am

⁹⁴ iki: - S₂

⁹⁵ nevâfili: nevâfile S₃

⁹⁶ zaḥmet-i: zaḥmet ü S₃

⁹⁷ kuvvet-i: kuvvet ü S₁

⁹⁸ Şarf itmişidi varını dînâr u ger derem: Meyl itmedi bu dünyeye mülk ile mâla hem S₃

⁹⁹ 32. beyit, S₃'te yoktur. Bir önceki dipnottan da anlaşılacağı üzere 32. beytin ikinci mısraı, S₃'te yanlışlıkla 31. beytin ikinci mısraının yerine yazılmıştır.

¹⁰⁰ gördi künc-i meskeneti: künc gördi meskeneti S₃

¹⁰¹ kelâmı: kelâm S₁, S₂, S₃

37. Andan kamu şefâ'at umar halk-ı kâ'inât
Şâh u gedâ tevaḳḳu' ider cümlesi kerem¹⁰²
38. İns ile cinni dîne kamu da'vet eyledi
İmâna geldi lâyıḳ-ı teşrîf olan o dem
39. Mürseller içre fâ'ik olup halk u hulḳ ile
İhsân olındı Hâḳ'dan aña tâcla 'alem
40. Rûy-ı zemîne ser-te-ser irişdi da'veti
Oldı müsahḫar emrine hem seyf ü hem kalem
41. Çün kıldı anı şûret ü ma'nâda bî-naẓîr¹⁰³
Lâ-büd ḫabîb idindi anı Bâri'ü'n-nesem
42. Deryâ-yı fazlı ḳatresini eyler iltimâs¹⁰⁴
Ṭullâb-ı 'ilm ü ma'rifet ü ḳâşîd-ı ḫikem¹⁰⁵
43. Çün cevher-i meḫâsinidür ḡayr-ı münḳasım
İtse 'aceb mi 'ömrine anuñ Ḥudâ ḳasem
44. Zât-ı şerîfinuñ şıfatı 'izzet ü şeref¹⁰⁶
Ḳadr-i refî'ine yaraşur rif'at ü 'ızam
45. Çün unşur-ı laṭîfini medḫ idemez 'uḳûl
Vaşfını nice söyleye anuñ lisân u fem¹⁰⁷
46. Görse cemâli bedrini gün görmeye zevâl¹⁰⁸
Ṭuş olsa feyz-i raḫmetine dirile rimem¹⁰⁹
47. Ḥürşîd-i bî-mişâli semâ-yı nübüvvetüñ¹¹⁰
Ḳamu rüsül çü kevkeb-i raḫşân ḫadem ḫaşem
48. Âşâr-ı pür-meḫâsini evşâf-ı müşt Emil
Evşâf-ı pür-meḫâmidile zâtı müttesem

¹⁰² şâh u gedâ: şâh gedâ vü S₁

¹⁰³ kıldı anı: anı itdi S₃

¹⁰⁴ fazlı: fazl S₁

¹⁰⁵ ḳâşîd-ı: ḳâşîd u Ç/ḳâşîdı S₁

¹⁰⁶ zât-ı: zât u S₁

¹⁰⁷ söyleye anuñ: ide anuñ bu S₁

¹⁰⁸ cemâli: cemâl S₂

¹⁰⁹ tuş: düş S₃

¹¹⁰ bî-mişâli: bî-mişâl S₁, S₃

49. Burc-ı şerefde toğmaya mănend-i âfītāb¹¹¹
Mişli cihāna gelmedi deryā-yı pür-kerem
50. Çeşm-i zamāne görmeye himmetde mişlini
Mānendini getürmeye devrān-ı pür-himem
51. Ka‘r-ı şadefde şaklu idi cevher-i yetīm
Söylerdi vaşf-ı hālını ol la‘l-i mübtesem
52. Şāh-ı ‘Arab fezā’ilini bildi kavm-i Furs¹¹²
Ol gün ki geldi serlerine nekbet ile ğam
53. Hān-ı ‘Acem serīrini yıkdı sarāyla¹¹³
Ol şeb ki başdı ‘āleme şāh-ı ‘Arab qadem
54. Ol dem söyüdü āteş-i āteşkede kamu¹¹⁴
Deryā-yı Sāve qurıdı qalmadı qatre nem¹¹⁵
55. Haq zāhir oldı şuret ü ma‘nāda bī-ħicāb
Virdi ziyā bu ‘āleme envār-ı bī-zulem
56. Kūr u ker oldı millet-i tersā dālāl ile¹¹⁶
Ne gördi haq yüzini ne tıydu ne itdi şemm
57. Kāhinleri nişānını virmişdi bunlara
Gelmezden öñ bu ‘āleme ol seyyid-i ümem
58. Nūr-ı ‘ayānı görmişidi çeşm-i her şalīb
Añlamışdı künhi ile anı her şanem
59. Vaħyüñ çerisi kıldı şeyāṭini münhezim
Olmadılar firār idüben sākin-i harem
60. Hāk-i kefuñ tağıtduğı leşker gibi qaçup¹¹⁷
Yā Ebrehe çerisi gibi buldılar ‘adem
61. Güş eyleyüp du‘āsını kıldı şecer sücüd
Ol şāha toğrı yürüdiler cümle bī-qadem

¹¹¹ âfītāb: māhtāb S₁

¹¹² bildi kavm-i Furs: kavm ü Furs hem S₁

¹¹³ sarāyla: yer eyledi Ç

¹¹⁴ āteş-i: āteş ü S₁

¹¹⁵ “Sāve” kelimesi S₁’de “Şāf” kelimesinin üzerine yazılmıştır.

¹¹⁶ kūr: göz S₂

¹¹⁷ tağıtduğı: tağıtdı Ç

62. Kār itmesün diyü tenine germ-i āfitāb
Ebr-i sepīdi sāye için kıldılar ḥadem¹¹⁸
63. Engüştüñ ile bedr-i felek oldı çün dü-şakḳ
Virdi şeref çü nāmına kıldı Hudā ḳasem¹¹⁹
64. Kūr eyledi ‘adūları görmediler nişān¹²⁰
Buldi şeref ḳudümüñile ğār-ı muḥterem
65. Ğār içre çün muşāhibi Şiddīḳ idi Şadīḳ
Ğār oldı lā-būd anlara çün ravza-i İrem
66. Beyza toğurdı gördiler anda ḥamāmeler¹²¹
Perde düzetdi ḳapusına ‘ankebūt hem
67. İḥsāmı ile şakladı Yezdān ḥabībini
Şemşīr ü dır‘a olmadı ḥācet zihī kerem¹²²
68. Fermānuñ mūsahḥaridur küll-i kā’ ināt
Rām olsa tañ mı emrüne şemşīr ile ḳalem
69. Dünyā vü dīne ma‘deletüñ virdi şevketi
Nām-ı şerīf-i pāküñ ile rif‘at-i ‘alem
70. Çeşmi uyursa ḳalbine gelmez ḥayāl-i ḥ‘āb
Şādān olan gönüllere gelmeye nevm-i ğam
71. Vaḥy idi ḥ‘ābı evvel-i ba‘şinde ol şehūñ¹²³
Münkir şanurdı ḥ‘ābını çün ḥāl-i muḥtelem
72. Bāb-ı ğuyūbı açmışdı ḳalbine ‘Alīm
Ḳalbi degülde dāniş-i ğayb ile müttehem
73. Aḥlāk-ı pür-meḥāsini vaşfin kim eyleye
Cism-i laṭīfi nūr u ziyā ṭayyibü’ş-şiyem¹²⁴
74. Şüretde gerçi āyetinüñ vaşfidur ḥudūs
Ma‘nāda vaşf-ı kāmiline yaraşur ḳıdem

¹¹⁸ sepīdi: sepīd S₁, S₃

¹¹⁹ Bu beyit S₁’de yoktur.

¹²⁰ ‘adūları görmediler: görmediler ‘adūları S₃

¹²¹ ḥamāmeler: ḥamāme S₁

¹²² şemşīr: şimmīr Ç/olmadı: bulmadı S₁

¹²³ ḥ‘ābı: ḥ‘āb S₁

¹²⁴ laṭīfi: laṭīf S₁, S₂

75. Yādında idi cümle hikāyāt-ı māziye
Aḥvāl-i ‘Ād u bāğı dahı kışsa-i İrem¹²⁵
76. Hācet degül ki şerḥ idevüz mu‘cizātını
Yetmez mi aña mu‘cize Furḳān-ı pür-ḥikem¹²⁶
77. Mānendini getürmeye bir ḥarfinüñ beşer
Kimse mu‘ārız olmaya tā āḥir-i ümem
78. Gelse bilād-ı ma‘rifete ḫālib-i kemāl
Yitürmeye cevāhir-i bī-mişline kıyem
79. Şerḥ u beyāna şıǵmaya vaşfi kelāmınıñ¹²⁷
Çok oqıyan da görmeye tekrār ile elem
80. Rūşen kıtur gönülleri dā’im tilāveti
Hem nūr u fer virür göze ol ḥabl-i mu‘taşam
81. Nār-ı caḫīmi serd ider anuñ her āyeti¹²⁸
Ol āteşüñ söyünmesine ben de zāminem
82. Īmāna geldi lā dimedi aña mü’minin
Küffār u eşkıyā diline gelmedi ne‘am
83. Nūr-ı ‘ayānı görmeye a‘mā-yı bī-başar
Lezzāt-ı Nıl’i tuymaya ecsām-ı pür-seḫam
84. Dinildi nām-ı ziştine lā-büd Ebū Cehl
Īmān getürmedi çü seni gördi bñ ḥikem¹²⁹
85. Zıkr itmese muǵanni-i meclis medāyiḫüñ
Ĝamlar vire maḫāfile ol şavt-ı pür-neǵam
86. Bād-ı şefā‘atüñ yetişen ‘āşiye ne bāk
Ol kimse kim zāhīr ola luḫfüñ aña ne ḡam¹³⁰
87. Ḳaḅı mizāca virmez ise ‘adlün imtizāc
Nā-mu‘tedil ḫabī‘atine semm gele desem¹³¹

¹²⁵ bāğı dahı: bağı ile vü S₁/bāğıyla dahı S₂/bāğ dahı S₃

¹²⁶ Furḳān-ı: Ḳur’ān-ı Ç

¹²⁷ vaşfi: vaż’-ı Ç

¹²⁸ serd: setr S₂/redd S₃

¹²⁹ bñ: pür S₁

¹³⁰ kimse kim: kimseye Ç, S₁/kimsene S₂

¹³¹ gele: degül S₁

88. Ğam çekme ey gürisne-i t̄ā'āt-i pür-günāh
Kim maṭbahı şefā'atinüñ ṭoludur ni'am¹³²
89. Buldı zülāl-i luṭfuñıla teşneler ḥayāt
Ḥalk-ı zamāne ni'met-i cūduñıla muğtenem
90. İn'ām iderse zerresini şems-i ṭal'atüñ
Rüz-ı münīr ü rüşen ola leyl-i pür-zulem
91. Görindi 'ayn-ı ḳalbūñe aḥvāl-i müstetir
Keşf oldı levḥ-ı cānuña her sırr-ı muktetem
92. Mü'minlere beşāret-i 'azmi yeter hemīn
Kim gelmeye esāsına dīnūñ ḥalel hedem¹³³
93. Besdür Resūl'e nisbetümüz faḥr u iftiḥār
Dinse 'aceb mi ümmetine mefḥar-ı ümem
94. Şaḳlar 'uşāt-ı ümmetini sūr-ı himmeti
Güyā ki beççesin esed-i sākin-i ecem
95. Yüz ḳarasıyla ḳapuña geldüm ḥaḳīr u ḥor
Tā medḥuñ ile ḥazretüñe ḥıdmet eyleyem
96. 'Ömrüm egerçi geçmişidi lehv ü lu'bıla¹³⁴
Ḳaşrum ḥarāba virmişidi şirile ḥadem
97. Nīş eylemişdi nūşumı devrān-ı bī-vefā
Telḥ itmışidi 'işumı 'işyān ile nedem
98. Lākin şefā'at it baña ey seyyid-i rūsūl¹³⁵
Kim bu ḥaḳīrūñ eyleyesin çār-yāre zamm¹³⁶
99. Dünyā ğamından eyleyüben cānını ḥalāş
Dāreyn içinde hem ḳılasın şād u muḥterem
100. Budur hemīşe maṭlabum ey faḥr-i kā'ināt¹³⁷
Ḥāşā ki bu ümīdümü 'işyān ile kesem
101. Ḥāk-i derūñde himmet olup devlet-i ḳabūl
Maḥşer güninde itmeyesin bendeñi dijem

¹³² maṭbahı: maṭbah S₃

¹³³ Bu beyit S₃'te yoktur.

¹³⁴ lehv ü lu'bıla: lu'b u lehvile Ç, S₁, S₂

¹³⁵ it baña: umarum Ç, S₁, S₂

¹³⁶ eyleyesin: eyle meded S₃

¹³⁷ kā'ināt: enbiyā S₁

102. Yâ Rab bi-ḥaḳḳ-ı nūr-ı Muḥammed 'ināyet it
Kavm-i 'uşâtı luṭfuñıla eyle muḡtenem
103. Kıl merḥamet bu Aḡmed-i Rıdvân faḳîrüne
Âḡir demini ḡayruñıla eyle muḡtetem
104. Yâ ḡâteme'n-nübüvveti yâ seyyide'l-enâm
Yâ aḡsene'ş-şemâ'ili yâ ma'dene'l-kerem¹³⁸
105. Şalli 'aleyke rabbüke faẓlen ve sellemen¹³⁹
Mâ-lâḡhati'l-kevâkibü fî-fetreti'z-zulem
Temmeti'r-risâletü'ş-şerîfetü'l-laḡîfetü¹⁴⁰

Sonuç

İslâm kültürüyle yoğrularak şekillenen manzumeler içerisinde Hz. Peygamber konulu olanlar, her devirde büyük ilgi görmüş ve bu hususta kalem oynatan şairler, vücuda getirdikleri eserleriyle Hz. Peygamber'e olan muhkem bağlılıklarını yansıtmaya çalışmışlardır. Bûsîrî'nin Hz. Peygamber'i methetmek amacıyla kaleme aldığı kasidelerin en meşhuru olan *el-Kevâkibü'd-dürriye fî medhi ḡayri'l-beriyye*, edebî değerinden ziyade yazılmasına vesile olan rivayetle adından söz ettirmiş ve edebiyat camiasında *Kaside-i Bürde* olarak tanınmıştır. Sahip olduğu dinî ve edebî hususiyetlerle halkın ve ulema kesiminin teveccühünü kazanan bu kaside, İslâm edebiyatı genelinde verilen ürünler içerisinde itibarını daima muhafaza etmiş ve hakkında en fazla tercüme, şerh, tahmis, tesbi', nazire vb. yazılan eserlerin başında gelmiştir.

Bu çalışmada *Kaside-i Bürde* denilince akla gelen iki isimden -Ka'b bin Züheyr ile Bûsîrî'den- ve kasidelerinden kısaca söz edilmiş, ardından hacimli bir *Divan* ve altı mesnevi kaleme almasına rağmen birinci sınıf şairler kategorisine giremeyen Ahmed-i Rıdvân'ın hayatından ve eserlerinden etraflıca bahsedilmiş ve son olarak tespit edilebilen dört nüsha ışığında manzum *Kaside-i Bürde* tercümesinin çeviriyazılı metni verilmiş, bunun yanında nüsha farkları dipnot sistemiyle belirtilmiştir.

Ahmed-i Rıdvân, beyit sayısı bakımından Bûsîrî'den çok geri kalsa da tercüme ettiği beyitlerin anlamını bire bir vermeye çalışmış ve kullandığı aruz kalıbını eserine başarıyla uygulamıştır. Fakat kelimelerin çoğunu -özellikle kafiye oluşturanları- bizzat orijinal metinden alarak kendisine kolaylık sağlamayı düşünmüş, dolayısıyla bu durum metnin dilini zorlamasına sebep olmuştur. Hulasa; Nizâmî'nin hamsesinin yanı sıra *Kaside-i Bürde*'yi de tercüme eden Ahmed-i Rıdvân, bu türde eser veren birçok şair gibi Hz. Peygamber'e olan derin muhabbetini dile getirmeye çalışmış ve bu vesileyle Resûlallah'ın şefaatine nail olmayı amaçlamıştır.

¹³⁸ kerem: kirâm S₃

¹³⁹ Şalli 'aleyke: Şallî 'aleyke Ç, S₃/Şallü 'aleyke ve S₁

¹⁴⁰ Temmeti'r-risâletü'ş-şerîfetü'l-laḡîfetü: - Ç, S₂, S₃

Kaynakça

- Aça, Mehmet-Haluk Gökalp-İsa Kocakaplan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yay., İstanbul 2011.
- Avcı, İsmail, *Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskendernâmesi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2014.
- Basset, Rene, “Bûsîrî”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- Basset, Rene, “Bürde”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- Canım, Rıdvân, *Latîfî Tezkiretü’ş-şu’arâ ve Tabsiratü’n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, TTK Basımevi, Ankara 2000.
- Çelebioğlu, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998.
- Çeltik, Halil, *Ahmed-i Rıdvân Divanı*, Bizim Büro Yay., Ankara 2011.
- Çetişli, İsmail, *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011*, Akçağ Yay., Ankara 2012.
- Demirayak, Kenan, “Kasîdetü’l-Bürde”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 24, TDV Yay., İstanbul 2001.
- İsen, Mustafa, *Sehî Bey Tezkiresi Heşt Behişt*, Akçağ Yay., 1. Baskı, Ankara 1998.
- Kahraman, Bahattin, “Bûsîrî’nin Kasîde-i Bürde’si Etrafında Yazılmış Türkçe Eserler”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı 6, 1991, s. 167-74.
- Karadeniz, Mustafa, *Ahmed-i Rıdvân, Heft Peyker (İnceleme-Metin-Özel Adlar Dizini)*, Yayınlanmamış YLT, Dicle Ü. SBE, Diyarbakır 2010.
- Karakoç, Sezai, *İslâm’ın Şiir Anıtlarından*, Diriliş Yay., 3. Baskı, İstanbul 1985.
- Kaya, Mahmut, “Bûsîrî”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 6, TDV Yay., İstanbul 1992.
- Kaya, Mahmut, “Kasîdetü’l-Bürde”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 24, TDV Yay., İstanbul 2001.
- Kaya, Mahmut, *Kasîde-i Bürde’yi Türkçe Söylemiş*, Damla Yay., İstanbul 2014.
- Koç, Hamza, *16. Yüzyılda Yazılmış Bir Behrâm-ı Gûr Mesnevisi I (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, Yayınlanmamış YLT, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü. SBE, İstanbul 2010.
- Kutluk, İbrahim, *Kınalı-zade Hasan Çelebi, Tezkiretü’ş-şuarâ*, TTK Basımevi, I. Cilt, 2. Baskı, Ankara 1989.
- Levend, Agâh Sırrı, “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Ahmed Rıdvân’ın İskender-nâme’si”, *Türk Dili*, Cilt 1, Sayı 3, 1951, s. 143-51.
- Levend, Agâh Sırrı, “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Hayâtî’nin İskender-nâme’si”, *Türk Dili*, Cilt 1, Sayı 4, 1952, s. 195-201.
- Öztulunç, Reyhan, *16. Yüzyılda Yazılmış Bir Behrâm-ı Gûr Mesnevisi II (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, Yayınlanmamış YLT, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü. SBE, İstanbul 2010.
- Sak, Vesile Albayrak, “Kasîde-i Bürde Tercümelerinde Cahiliye Dönemi Gelenekleri”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic*, Volume 10/8 Spring 2015, s. 385-404.
- Sezer, İsmail Hakkı, “Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 10, 2000, s. 65-88.
- Sezer, İsmail Hakkı, *İmam Bûsîrî ve Bürde’si*, Yayınlanmamış DT, Selçuk Ü.SBE, Konya 1985.

- Süreli, Bahadır, *Türk Edebiyatında Heft Peyker Mesnevileri ve Hayâtî'nin Heft Peyker'i*, Yayınlanmamış DT, Boğaziçi Ü. SBE, İstanbul 2012.
- Şahin, Ebubekir Sıddık, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, Yayınlanmamış YLT, Gazi Ü. SBE, Ankara 1997.
- Şeker, Şemsettin, “Edebî Şahsiyetin Teşekkülünde Cami Derslerinin Rolü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 22, 2012, s. 174-203.
- Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşgar Neşriyat, I. Cilt, Ankara 1996.
- Tavukçu, Orhan Kemal, *Ahmed Rıdvân, Hüsrev ü Şirin (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış DT, Atatürk Ü. SBE, Erzurum 2000.
- Uğur, Mücteba, “Kasîde-i Bürde'ye Reddiye Kitapçığına Kısacık Reddiye”, *Dinî Araştırmalar*, Cilt 2, Sayı 4, Mayıs-Ağustos 1999, s. 5-20.
- Ünver, İsmail, “Ahmed Rıdvân”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2, TDV Yay., İstanbul 1989.
- Ünver, İsmail, “Ahmed-i Rıdvân”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, Cilt 50, Sayı 196, 1986, s. 73-125.
- Ünver, İsmail, *Ahmed-i Rıdvân, Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara Ü. SBE, Ankara 1982.
- Yeniterzi, Emine, “Türk Edebiyatında Na'tlara Dair”, *Türkler*, Cilt 11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Yılmaz, Ali, “İslâmî Dönem Türk Edebiyatının Kaynakları”, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, ed. Ali Yılmaz, Grafiker Yay., 5. Baskı, Ankara 2017.
- Yılmaz, Nebi, *Ahmed-i Rıdvân ve Rıdvâniyyesi*, Yayınlanmamış YLT, Ankara Ü. SBE, Ankara 2006.
- Yücel, Yusuf İbrahim, “Kasîde-i Bürde Üzerine Son Dönemde Yapılan İlmî Çalışmalar”, *İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 2016, s. 86-106.